

AKTİF VATANDAŞ HEDEFİNDE ÜNİVERSİTE-KAMU İŞ BİRLİĞİ: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (ASPB) İL MÜDÜRLÜKLERİ ÖRNEĞİ

Dr. Şengül ALTAN ARSLAN¹

Öz

Kapitalizmi yaşadığı bunalımdan kurtarmanın formülü olarak sunulan neoliberal sistemin sosyal haklar temelinde yükselen “sosyal vatandaşlık” anlayışı yerine “aktif vatandaşlık” kavramını gündeme getirmesi, bireyleri eğiterek onları toplumla uyumlu ve topluma katkı sunacak biçimde yetiştirme işlevini üstlenen okullara dolayısıyla üniversitelere yeni işlevler yüklemektedir. Bu işlevleri yerine getirmekte üniversitelerin önemli bir ortağı da kamu kurumlarıdır. Bu çalışma, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı örneğinden yola çıkarak değişen dünyanın yeni paradigmaları ışığında aktif vatandaş hedefine katkı sağlamak üzere üniversite-kamu iş birliğinin ne derece sağlandığını ve iş birliği yapılabilecek alanları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla 81 ilin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlükleri çalışma evreni olarak kabul edilmiş ve evrenin tamamına 46’sı Likert tipi, 10 tanesi açık uçlu olmak üzere toplam 56 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen nitel verilerden frekans dağılımı yaparak yüzdelere edilmiş ve araştırmaya nicel bir boyut kazandırılmıştır.

Araştırma sonucunda üniversite-kamu iş birliğinin illerin %48’inde kurulmadığı tespit edilmiştir. İş birliği kurabilenlerde ise bu ilişki biçiminin kurumsallaşmış olmadığı, kurumların net bir politika belirlemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: topluma hizmet uygulamaları, aktif vatandaş, sosyal vatandaşlık, neoliberalizm ve üniversite-kamu iş birliği.

¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müşaviri, Gazi Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü (Doktora), TODAİ Kamu Yönetimi (Yüksek Lisans), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Psikoloji (Yüksek Lisans), sengulaltan.arslan@gmail.com

University Public Cooperation in terms of the Goal of Active Citizenship: The Case of Ministry for Family and Social Policies Provincial Directorates

Abstract

The fact that the neo-liberal system has brought forward the concept of “active citizenship” instead of “social citizenship” based upon social rights, as a formula to save capitalism from depression has loaded new functions to schools, consequently to universities which take over the task of training individuals in harmony with society and making them contribute to it. In fulfilling these functions, public enterprises are important partners of universities. This study aims to set forth to what extent university-public cooperation has been ensured and the fields convenient for cooperation for the purpose of contributing to the goal of active citizenship in the light of new paradigms of changing world by referring to Family and Social Policies Ministry sample.

For this purpose, Family and Social Policies Provincial Directorates of 81 provinces were accepted as the targets population of the study and a questionnaire was conducted composed of 56 questions, 46 of which were Likert scale and 10 of which were open-ended. By means of getting frequency distribution and percentage from qualitative data of the questionnaire a quantitative dimension was added to the study. By means of the study, it has been concluded that university-public cooperation could not be achieved in 48%of cities. However it has been observed that this type of relationship is not institutional and the institutions do not define a clear policy.

Keywords: community service practices, active citizenship, social citizenship, neo-liberalism and university-public cooperation.

Giriş

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar üretici özünü koruyan ve tasarrufçu püriten ahlakçı anlayışı teşvik eden kapitalizm, yaşadığı durgunlukla tüketim olmadan üretimin ayakta kalamayacağını anlamış ve insanları tüketmeye yöneltecek mekanizmaları, psikoloji bilimini, reklamı, piyasa araştırmalarını vb. süreçleri devreye sokarak tüketim ideolojisini bütün bir sistemin temel belirleyicisi yapan şartları hazırlamıştır (Tambaş, 2011, s. 29). Ancak tüketimin sistemin temel belirleyicisi olması için aynı zamanda tüketebilme kapasitesine sahip bireylerin de olması gerekir. Oysa kapitalizm tüm vatandaşların hakkı olan sosyal hizmet ve yardımları garantiye almada yeterli olamamıştır. Bu nedenle, Sariipek'in de belirttiği gibi (2006, s. 69), sosyal istikrarı sağlayabilmek ve sosyal bölünmeleri önlemek için devlet tarafından sosyal haklar temelinde yükselen sosyal vatandaşlığın benimsenmesi bir gereklilik olarak sunulmuştur.

Toplumda bireyler arasındaki ilişkiye vurgu yapan; sadakat, bağlılık ve dayanışma talep eden sosyal vatandaşlık uygulamaları incelendiğinde bu uygulamaların devletin yardıma muhtaç, ümitsiz vatandaşlara yaptığı refah

yardımlarını aştığı; sosyal güvenlik, asgari geçim hakkı, çalışma hakkı vb. alanlarda olduğu gibi belirli ilkeler ve tutarlı uygulamalarla tüm vatandaşları kapsadığı; sosyal hayata ve topluma tam katılımın sürekliliği için bazı garantileri içerdiği görülmektedir (Şenkal ve Doğan, 2012, ss. 62-65). Ancak 20. yüzyılın vatandaşlık tanımlamasında önemli bir yer tutan sosyal hakların, kapitalizmin 1970'lerden itibaren yaşadığı yeni kriz karşısında benimsediği, özellikle 1980'lerden itibaren hızla etkinliğini arttıran neoliberal politikalarla birlikte vatandaşlık haklarının temel unsuru olup olmadığı konusu günümüz tartışmalarının odağında yer almaktadır.

Makale, üniversitelerin insan kaynağı yetiştirme işlevinin yanı sıra tüm kamu kurumlarının hizmet anlayışını doğrudan etkileyen vatandaşlık anlayışındaki değişimin, üniversite-kamu iş birliğinin boyutlarını nasıl etkilediğini ASPB İl Müdürlükleri üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için önce vatandaşlık kavramının neoliberalizmle beraber geçirdiği değişim, yeni vatandaşlık anlayışı olarak sunulan aktif vatandaşlık hedefine ulaşmada üniversitenin üstlendiği rol ve ASPB'nin bu gelişmeler karşısında aldığı konum üzerinde durulmuştur. Ardından neoliberalizmle beraber gündeme gelen aktif vatandaş hedefine katkı sağlayan üniversite-kamu iş birliğinin boyutları ASPB İl Müdürlüklerinin uygulamaları açısından tartışılmıştır.

1) Neoliberalizm ve Vatandaşlık Kavramındaki Değişim

Liberal devlet anlayışını benimseyen Batı, kapitalizmle birlikte endüstrileşme, üretim biçimi gibi ekonomik; kentleşme, ücretli çalışmanın yoğunlaşması gibi sosyal; işçi sınıfının siyasal bilinç ve hareketlilik kazanması gibi ideolojik; mutlakiyetçi yönetimlerden parlamenter demokrasilere geçiş gibi siyasal nitelikte birçok sorunla (Koray, 2003, s. 93) yüz yüze kalmıştır.

Bu dönemde kapitalizm ile haklar arasındaki çatışma nedeniyle yaşanan birçok toplumsal çalkantı, sanayi kapitalizmini toplumun güçsüz kesimlerini siyasal ve sosyal arenanın dışına iterek dışlayıcı bir tutum takınmak (bastırma) veya devlete sosyal bir nitelik kazandırarak dâhil edici bir rol üstlenmek (çözmek) gibi başlıca iki seçenekle karşı karşıya bırakmıştır (Bulut, 2003, s. 180; Koray, 2003, s. 94). Bu dönemde Batı, işçi sınıfının yükselen gücünün barındırdığı riskler ve Batı demokrasilerinin benimsemiş oldukları hukuk devleti ilkesinin amaçlarını göz önüne alarak tercihini çözmeye, yani dâhil etme yönünde reformcu bir çizgiden yana kullanmıştır.

Toplumsal sorunları çözmek için devletin müdahalesine olanak tanıyan bu tercihte, sermaye ve işçi kesimi ile uzlaşma sağlanmış, işçi sınıfı emek sahibi olarak üretimle ilgili kararlarda söz sahibi değilken vatandaş olarak üretim, özellikle de bölüşüm üzerinde müdahalelerde bulunabileceği bir konuma gelmiştir (Przeworski, 1991, s. 26). Bu yeni anlayış çerçevesinde, devlet sosyal ve ekonomik alanda olup bitenlere karışmayan, pasif niteliğini geride bırakarak sosyal bir nitelik kazanmıştır. Bireyin gerçek anlamda özgür olabilmesinin devletin müdahalesiyle gerçekleşebileceği inancıyla bu alanlarda tedbirler alınmaya başlanmıştır. Artık mülkiyet hakkı ve temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra sosyal ve ekonomik haklar devreye girmiş, özgürlük kadar sosyal eşitlik ve sosyal adaletin önem kazandığı bir toplum anlayışı ve buna uygun bir “toplumsal yönetim” uygulaması benimsenmiş, “eşitlik” ve “dayanışma” kavramları öne çıkmıştır (Koray, 2003, s. 93). Bu durum, 20. yüzyılın ikinci yarısına özgü refah devletinin dolayısıyla sosyal vatandaşlığın düşünsel temellerinin atılmasına neden olmuştur.

Liberal devletten farklı olarak refah devletinde, devletin bilinçli şekilde örgütlü kamu gücünü kullanarak sosyoekonomik yaşama müdahale etmesi dışında, çalışan kesimlerin varlığını tehdit eden sosyal risklere karşı asgari varlık güvencesini sağlayacak sosyal koruma sistemi ve kamu hizmetleri geliştirilmiş, kazanım ve hizmetlerin yardım değil hak olduğu ilkesi benimsenmiştir.

Başlangıçta sınırlı amaçları olan, sınırlı bir kesimi hedefleyen ve sosyal sigorta anlamını taşıyan uygulamaların refah devleti anlamına ulaşması için yaklaşık 50-60 yıllık bir zaman dilimi gerekmiştir. Özellikle iki dünya savaşı arasındaki dönemde yayılan sosyal refah devleti uygulamaları (işsizlik sigortası, kaza, yaşlılık sigortası), İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapsamlı uygulamalara ulaşmış, 1950 sonrasında ise birleşme ve yeniden yapılanma dönemine girmiştir. Bu aşamada tüm sigorta kolları birleştirilerek genel bir sigorta sistemi kurulmuş ve başlangıçta işçilere yönelik olan sigorta sistemi, toplumun öteki kesimlerine yayılarak sosyal güvenlik kavramı altında birleştirilmiştir. Bu dönemde sosyal refah devleti aynı zamanda daha ileri amaçlara taşınmış, refah harcamaları (sosyal güvenlik, konut yardımı, asgari gelir, sağlık güvencesi, zorunlu ve parasız eğitim vb.) için ulusal gelirden ayrılan pay artmıştır.

Bu dönemde, İngiltere tarihinden yola çıkarak vatandaşlık haklarının gelişimini ele alan ve modern vatandaşlık kurumlarının gelişimi ile kapitalizmin gelişimini eş zamanlı gören Marshall'ın da belirttiği gibi (1992, s. 8); medeni, siyasi ve toplumsal haklar olmak üzere üç boyutu bulunan ve bir cemaate tam üyelikle

ilgili olan vatandaşlık, bu üyelerin hepsini haklar ve yükümlülüklerde eşit kılan bir statü olarak değerlendirilmiştir.

Ancak 1970'lerden itibaren ülkeler arasında artan rekabet, küreselleşme, giderek artan harcamaların kâr marjlarını düşürmesi gibi nedenlerle kapitalist sistemin devamı için hayati olan birikim sürecinin durması ile baş gösteren kriz, refah devleti uygulamalarının tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Bu tartışmalar sonucunda, devlet-toplum ilişkisinin talebe dayalı sosyal refah devleti modelinde öngörüldüğü biçimiyle sürdürülme olanağının kalmadığı konusunda önemli saptamalar yapılmıştır. Bu çerçevede, 1980'lerden itibaren ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde başlayan neoliberal politikaların uygulanması ile birlikte 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kalkınmanın sağlanmasında asli unsur kabul edilen devlet, bu tarihten itibaren ekonomik krizlerin bizzat sorumlusu kabul edilmiştir. Katı hiyerarşi ve kariyere dayalı merkezîyetçi özellikleri olan, kamusal mal ve hizmetlerin bizzat devlet tarafından sağlandığı, siyaset ile yönetimin ayrıştığı ve özel sektörden farklı olarak yasallık, tarafsızlık, eşitlik ve kamu yararı, kamusal sorumluluk gibi niteliklere sahip geleneksel kamu yönetimi ile sorunların çözülemeyeceği (Eryılmaz, 2011, ss. 39-40), bu nedenle devletin küçülmesi ve işletmeciliğinin özel sektöre aktarılması gerektiği hususu ön plana taşınmıştır. Böylece daha önceki krizlerde olduğu gibi bu krizin aşılması için de vatandaşlık kavramını da etkileyecek olan kapsamlı yeniden yapılanmaya ihtiyaç olduğu belirtilerek çalışmalara hız verilmiştir.

Yeni modellerin denendiği bu dönemde, refah devleti dönemindeki toplumsal kesimler (işçi-işveren) ile devlet arasındaki uzlaşma son bulmuştur. "Devlet toplumu yönetir" tezi terk edilmiş, içinde yönetişimin de yer aldığı yeni iktidar modelleri geliştirmek üzere çalışmalar yürütülmüştür. Birçok işten elini çeken ulus devletin, sosyal politikalardan uzaklaşması, refah harcamalarını kısması da kaçınılmaz olarak gösterilmiştir. Marshall'ın (1992) sosyal refah devletinden bu yana vatandaşlık ile onun toplumsal boyutu arasındaki ilişkiyi özellikle sosyal güvenlik, sağlık, eğitim gibi "sosyal haklar" kavramı aracılığıyla düşünülmesi gerektiği anlayışı "sosyal haklara" yapılan saldırı nedeniyle önemli ölçüde darbe almış, vatandaşlık çok daha dar bir çerçeveye sıkıştırılmıştır (ss. 41-44).

Yeni bir iktidar tarzı ve yeni bir siyaset kavrayışı öneren neoliberal düşünürler (Zabcı, 2002, s. 177); sosyal adalet, refah hakları ve demokrasi eleştirisi aracılığıyla belirli bir vatandaş tipini eleştirerek özellikle sosyal vatandaşlık ile kişisel haklar ve siyasi vatandaşlık arasında çelişki olduğunu (Güler, 2005, ss. 131-132) ve

sosyal hak zorlamalarının liberal düzenin yıkımına neden olacağını iddia ederek vatandaşlığın sosyal boyutunu geriletmeyi amaçlamıştır. Buradaki temel iddia sosyal vatandaşlıkta hakların, sorumlulukların üstüne çıktığı ve bu dengesizliğin topluma maliyet getirdiğidir (Semerci, 2010, ss. 7-9). Bu durum vatandaşların refaha ilişkin hak ve yükümlülüklerine atıfta bulunan “sosyal vatandaşlık” kavramının da (Harris, 1999, s. 916) yeniden analiz edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede siyasal, hukuki eşitlik fikri ile toplumsal eşitlik arasındaki bağlantıyı koparmaya çalışarak vatandaşlığın kavramsallaştırılmasına yenilik getiren neoliberalizm, özellikle 1990 sonrasında eski refah devletinin gerileyerek yerini yeni bir refah rejimine bırakması sürecinde, modern vatandaşlık fikrini ciddi şekilde sarsan yeni tür uygulamalar gündeme getirmiştir. Diğer bir deyişle, mevcut refah politikalarını daha farklı tasarlamak üzere güncel programlar geliştirmek yoluyla mümkün olduğunca çok vatandaşın topluma aktif ve anlamlı katılımı gündemdedir.

Vatandaşlığın kavramsallaştırılmasında yaşanan değişim, toplumu meydana getiren bireyleri çok daha önemli bir konuma getirmiştir. Çünkü yeni sistemde, bilgi toplumunun ekonomik temelini oluşturan mal ve hizmetlerin yaratılması ancak bilgi ve becerilerin birincil öneme sahip olması, bu bilgi ve becerilerin sürekli olarak değişen yapıda, akıllıca ve etkili şekilde yaratılması ve kullanılması olarak tanımlayabileceğimiz insan kapasitesinin en üst düzeye çıkarılması ile mümkündür (Mahiroğlu, 2005). Zira yeni dünya düzeninde birey açıkça sosyopolitik çevresinin niteliğini yükseltmekle sorumlu, hatta yükümlü tutulmaktadır (Şenkal, 2005, s. 47). Bu da yeni bir birey ya da başka bir deyişle “aktif vatandaşla” mümkündür.

Neoliberal yaklaşımda vatandaş; daha aktif, girişimci, inisiyatif ve sorumluluk alan, kanunlara saygılı, devlete yaslanmadan ayakları üzerinde durabilen, başkalarıyla yalnızca rekabet ilişkisi içinde olan, yalnız ve hırslı bir ekonomik varlık olarak büyük ölçüde ekonomik insana indirgenmiş girişimci bireylerdir (Özkazanç, 2009, ss. 266-267). Bireylerin toplumla ilişkisini maddi çıkar bağlarına indirgeyen bu yaklaşımda, bireyden kendi kaderine hâkim olması beklenmektedir. Çünkü “noe-liberalizm bireylerin toplumun önüne çıkardığı istemleri geri çevirerek tutamayacağı hiçbir söz vermez. Başarı ya da başarısızlık bireyin kendi sorunudur, toplumla ya da devletle hiçbir ilgisi yoktur” (Altwater, 1985, s. 43).

Böylece yeni bir yorumla ele alınan vatandaşlıkta yeniden dağıtımdan vazgeçilerek vatandaşların yükümlülüğünde artış öngörülmüş, sonuçlarda

eşitlikten fırsatlarda eşitliğe geçilmiştir. Koşullu refah devleti uygulamalarının öne çıktığı yeni anlayışta, koşulsuz ve herkes için sosyal vatandaşlığın yerini bazı yükümlülükler altına girmeyi kabul edenlerin vatandaşlığı almıştır (Sarıipek, 2006, ss. 84-86). Dolayısıyla yeni sistem, yardım değil hak anlayışından hareket eden sosyal vatandaşlık kavramının karşısına yalnızca Özkazanç'ın ifadesi ile (2009) vatandaşı "asıl ulusu" oluşturanlar (tipik olarak bir girişimci suretinde tahayyül edilen aktif, sorumlu, çalışkan, yasalara saygılı) ve hegemonik projeden dışlananlar (sorumsuz, çıkarıcı, bencil, devlete bağımlı, tembel, asi ve mızumsuz) olmak üzere iki kutuplu bir yapı çıkarmakla kalmıyor; aynı zamanda "asıl ulusu" oluşturanlardan diğer bir değişle aktif vatandaşın, ahlaki ve toplumsal bir sorumluluk olarak gönüllü işler yapmasını, komşularıyla ve yakın çevresiyle ilgilenmesini bekliyor (s. 261-265). Aynı zamanda birey ve cemaatlerin kendi güçlerini harekete geçirmeleri, ara kurumlar yoluyla devletin çekildiği alanlardaki bazı toplumsal görevleri üstlenmeleri, bu sayede gerçek bir toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin mümkün kılınması da bekleniyor.

Vasıfsızların sosyal ve siyasal arenanın dışına itildiği, getirmiş olduğu rekabet anlayışıyla rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin açıldığı bu ortamda, bireylerin kendi yaşamları üzerinde belirleyici olmayı istemesi ve bunun başarılması için eğitim sisteminin de bu duruma hazırlıklı olması kritik hâle gelmiştir.

2. Aktif Vatandaş Hedefinde Üniversitenin İşlevi

19. yüzyıla kadar temel işlevi eğitim ve öğretim olan üniversiteler, bu tarihten itibaren nitelik ve nicelik olarak hızlı bir gelişme dönemine girmiştir. Ortaya çıkan reform ihtiyacı çerçevesinde üniversitelerin işlevlerine ilişkin çok sayıda öneri geliştirilen bu dönemde, üzerinde en çok durulan öneri "araştırma yapmak" olmuştur.

Eğitim-öğretim ile araştırma faaliyetlerinin bütünlük içinde yürütülmesi gerekliliği etrafında sağlanan uzlaşma doğrultusunda üniversiteler, eğitim-öğretim ve araştırmanın bir bütünlük içinde yürütüldüğü kurumlar olarak işlevlerine bilimsel ve teknolojik araştırma-geliştirme (Ar-Ge) boyutunu da eklemiş, böylelikle 19. yüzyılın sonunda, kamu araştırma kuruluşları, özel sektör Ar-Ge birimleri ve üniversiteler sistem içinde üç ana unsuru oluşturmuştur (Aydın, 2010).

Yaşanan bu değişim, üniversitelere yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçların ticari uygulamalara dönüştürülme çalışmalarında da yer alma olanağı vermektedir. Bu gelişmeyi çağdaş üniversite tanımı içinde değerlendiren Aydın (2010), günümüzde üniversitelerin “yeni bilgi üretmenin yanında, bilgi ekonomisinin beyni durumundaki bilgili insan yetiştiren bir işletme kurumuna dönüştüğü” ve artık üniversitelerin “tüm unsurları ile toplumla bütünleşmek ve araştırma-geliştirme etkinlikleri ile ona doğrudan hizmet etmek için çaba harcaması” gerektiğinin altını çizmiştir (ramazanaydin.com). Bu durum üniversitelerin gerçek bilimsel işlevlerine engel oluşturmadığı gibi aksine onları toplumun itici gücü ve onun gelişmesine en önemli katkıyı veren kurumlar hâline getirmektedir.

Vatandaşların, özellikle gençlerin, sosyal ve politik hayata aktif katılımlarını teşvik etmek son zamanlarda hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde artan siyasi bir öncelik hâline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda ise Aydın’ın (2010) da belirttiği gibi, üniversiteler bilgi aktarılan bir yer olmaktan çıkıp “bütün olarak yetiştirme” sanatını icra eden kurum niteliğini kazanmıştır (ramazanaydin.com). Bu anlayış değişikliği, özellikle neoliberal politikaların temel argümanları olan saydamlık, iletişim, ortak akıl ve sinerji oluşturma ile birleştiğinde öğretim altyapısını ve metodolojilerini sürekli güncellemek zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü neoliberal düşünürlerin vatandaşlık tanımlamasında da ortaya çıkan rekabet, eğitim-öğretimden araştırmaya hatta toplumsal hizmet etkinliklerine kadar uzanmıştır.

Bu ortamda, kapitalizmin geçirdiği yapısal dönüşüme paralel olarak üniversitelerin de varlıklarını sürdürmek; rekabete dayalı, uluslararası gelişmelere uygun üstün kaliteli hizmet vermek üzere akademik değerlerini, eğitim metodolojilerini ve toplumsal rolünü nasıl yapılandıracağı konusunu gözden geçirmesi gerekmektedir. Zira neoliberal politikaların tüm dünyayı sardığı ve siyasi iktidar biçimi olarak sunduğu yönetişimin işlerliği “toplumda yer alan aktif aktörlerin kendi kendini yönlendirme kapasitesine sahip olmalarıyla, yani vatandaş olmalarıyla, hak arayabildikleri kadar sorumluluk yüklenebilmeleriyle yakın ilişkilidir” (Tekeli, 1999, s. 230). Bu nedenle, neoliberallerin önerdiği aktif vatandaşların yetiştirilmesinde en büyük görevlerden biri de eğitim sistemine ve bu sistem içinde yer alan üniversitelere düşmektedir. Zira üniversitelerin eğitim, bilgi ve ekonomik meslek üretimi, sosyal kalkınmanın başarılması, dünyayla bilimsel ve teknolojik bütünlüğü sağlamak gibi pek çok işlevine, değişen dünyanın ortaya çıkardığı paradigmlar ve bu paradigmların ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçlara

cevap verecek, sosyal sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek işlevi de eklenmiştir. Özellikle Avrupa'da aktif vatandaşlığı teşvik etmek, "Eğitim ve Öğretimde Avrupa İşbirliği İçin Stratejik Çerçeve" başlıklı AB Konseyi Sonuç Belgesine dayanılarak hazırlanan "Eğitim ve Öğretim 2020" (ET 2020) belgesinde tanımlandığı şekilde Avrupa çapında eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Nitekim Avrupa'da vatandaşlık eğitimi müfredatı hedefleri de siyasi okuryazarlığı elde etmek, eleştirel düşünce ve analitik beceriyi geliştirmek, tutum-değerler ve okulda ve/veya toplulukta aktif katılımı güçlendirmek olmak üzere dört temel kategoride toplanmıştır.

Yaşanan gelişmelerin etkisiyle her geçen gün kendi görev ve sorumluluklarını gözden geçirerek yeniden tanımlayan üniversiteler, ders içeriklerinde değişikliğe gitmekte ve dersleri toplumsal ihtiyaca göre yeniden çeşitlendirmektedirler. Bu çerçevede atılan somut adımlardan biri de; "özerklik", "eğitim ve araştırmanın bütünlüğü", "öğretim, araştırma ve olgunlaştırmada özgürlük" ve "hümanist yaklaşım" olmak üzere dört temel prensibin benimsendiği Avrupa üniversitesi rektörlerinin 1988 yılında onaylaması ile hayata geçirilen "Bologna Üniversiteler Anayasası"dır (YÖK, 2010, ss. 8-15). Söz konusu Anayasa'yı takiben başlatılan ve 2010 yılına kadar "Avrupa Yükseköğretim Alanı" yaratmayı amaçlayan Bologna Süreci'ne uyum bağlamında, Türkiye'de de Yüksek Öğretim Kurumu tarafından 2006-2007 öğretim yılı itibarıyla eğitim fakültelerinde "Topluma Hizmet Uygulamaları" (THU) dersi verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bologna Süreci'nin ana faaliyet alanı arasında sayılan "öğrenci katılımına" ve "sosyal boyutuna" özellikle katkısı olacağı öngörülen bazı üniversitelerin sosyal sorumluluk adı altında farklı bölümlerde yürüttüğü "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi kapsamında projeler geliştirilmesi öngörülmektedir. "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersinden beklenen yararlarından biri de, bireylere uygulamaya yönelik beceriler kazandırarak aktif vatandaşlık hedefine katkı sağlamasıdır. Bu nedenle uygulama odaklı olması gereken derslerin esaslarının aktif vatandaşlık hedefine katkı sağlayan etkili vatandaşlık eğitiminin esasları ile paralellik gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Etkili vatandaşlık eğitiminin esasları incelendiğinde bunların "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersinden de beklendiği gibi "uygulamaya öncelik verilmesi, bireylerde bilgi-beceri gelişmesi ve tutum değişiminin sağlanması" (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012, ss. 49-51) olduğu görülmektedir.

Kurulan bu paralellik çerçevesinde, “etkili vatandaşlık eğitiminin katılımcıların temel bilgi düzeylerinin arttırıldığı bilişsel, katılımcıların diğer bireylerle iletişim kurduğu duyuşsal ve yaparak öğrendiği, gerçek konuları tartıştığı davranışsal olmak üzere üç esas öğeyi” (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012, ss. 50-51) “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersinde de bulmak mümkündür. Temel bilgi düzeyini arttıran bilişsel öğenin üniversiteler tarafından kazandırılması öngörülebilir bir durumdur. Ancak etkili vatandaşlık eğitiminde olduğu gibi duyuşsal ve bilişsel öğenin özellikle okul dışında planlanması esastır. Bu şekilde, “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi kapsamında geliştirilecek projeler yoluyla “gönüllülük, toplum, birey, sosyoekonomik problemler, ayrımcılık ve sosyal adalet gibi kavramlarla ilgili unsurların anlaşılması ve bunlara yönelik çeşitli hizmetler gerçekleştirilmesi, aynı zamanda sosyal ve akademik etkinliklerle öğrencilerin ufuklarının gelişmesine katkıda bulunması, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin arttırılması ve grup içinde bireylerin etkin olarak çalışmalarını sağlayarak demokratik vatandaşlık bilincinin oluşmasına katkıda bulunması” (Küçüköğlü, 2012, s. 224) mümkündür. Dersin kazanımlarına ilişkin bir diğer görüşte ise benzer şekilde öğrencilerin “Okul yolu ile etkili demokratik katılım oluşturabilmesi, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma duygusunun hayata geçirilmesi, toplumun güncel sorunlarına çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlanması, sosyal sorumluluk çerçevesinde yaşamlarının ileriki döneminde gönüllü olarak çeşitli çalışmalarda yer almaları ve topluma hizmet çalışmalarının uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerileri geliştirmeleri yoluyla aktif vatandaş olmalarının amaçlandığı vurgulanmaktadır” (YÖK, 2007, s. 5).

Dersin kazanımlarına ilişkin bahsedilen görüşlerde de belirtildiği gibi, üniversitelerin uygulamaya koydukları bu ders aracılığı ile toplumu meydana getiren bireyleri ortak değer ve arzulara sahip olarak birbirine yaklaştırmak, bunları koruyup geliştirmek ve genç bireyleri aktif olmaya motive etmekle ilgili önemli bir misyon üstlendiği görülmektedir. Bu noktada önemli olan husus ise bu görev ve sorumluluklarını yerine getirirken tüm unsurları ile toplumla bütünleşmek ve doğrudan hizmet etmektir. Zira üniversiteler ancak bu yolla Avrupa Konseyi tarafından geliştirilen başlıca politika belgelerinde yer alan aktif vatandaşlığı teşvik etme ve sonuçta da Avrupada eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden biri hâline getirme (EACEA, 2012, ss. 7-9) hedefine ulaşabilir.

3. Aktif Vatandaş Hedefinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Konumu

Öğrencilerin okulda öğrendikleri teorik bilgileri uygulayarak toplumsal sorunların çözümüne katkı sunma anlayışının ürünü olan “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersinde (Speck ve Hoppe, 2004, ss. viii-ix) en önemli noktalardan biri de uygulama alanıdır. Bu noktada devlet eliyle yürütülen sosyal yardım ve hizmetleri bünyesinde toplayan, hak kavramı üzerine temellendirilen sosyal politikaları oluşturma ve uygulama işlevini üstlenen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar bölüm farkı gözetmeksizin tüm fakültelerin hizmetine, projelerine ihtiyaç duyacak genişlikte bir uygulama alanı sunmaktadır.

Bakanlık açısından ele alındığında sürdürülebilirliği konusunda endişelerin dile getirildiği sosyal vatandaşlık anlayışının terk edilerek aktif vatandaşlığın benimsenmesi gerektiği yolundaki tezler nedeniyle direkt etkilenen hizmetleri açısından “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersinin önemli bir araç olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü yeni sistemde; sosyal hukuk, sosyal demokrasi, gelir dağılımı adaletsizliği gibi konuların ikinci plana atılması ve devlet müdahalesinin en aza indirgenerek bireycilik, özelleştirme, özgürlük gibi kavramların öne çıkarılması (Dündar, 2010, s. 130) söz konusudur. Dolayısıyla bu durum, devlet tarafından karşılanan ve artık sürdürülebilir olmadığı kabul edilen bazı toplumsal ihtiyaç ve hizmetleri, vatandaşların kendi aralarında karşılamasını gerekli kılmıştır. Bu gerekliliğe dayanan aktif vatandaşlıkta yaşanan değişim neticesinde sosyal alanda oluşan boşlukların aile, STK, cemaat gibi oluşumlar veya din gibi değerlerle doldurulması öngörülmüştür.

Devlet tarafından karşılanan ancak sürdürülebilir olmadığı kabul edilen toplumsal hizmet ve ihtiyaçları karşılayan birey artık pasif konumdan çıkarak aktif birey hâline gelmektedir. Bu durum, doğal olarak devlet aygıtının, dolayısıyla bu aygıtın bir parçası olan ASPB'nin de görev alanını etkileyecektir. Bu noktada, sosyal yapının sağlıklı işlemesi ve düzenin bozulmaması için en önemli araçlardan olan sosyal politikaları geliştirme ve uygulama görevini üstlenen bir kurum olarak ASPB'nin, yeni düzende bu aracın işlemlerini yakından etkileyecek ve belirleyecek olan toplumu meydana getiren bireylerin yetişmesini de odağına alması, hizmet üretmenin dışına çıkarak sorumlu, hakkını arayan bireyler yetiştirmede yönlendirme misyonunu yerine getirmesi ve üniversiteler ve toplum kadar sorumluluk üstlenmesi beklenen bir durumdur.

4. ASPB ve “Toplumla Hizmet Uygulamaları” Dersi Araştırması

Buraya kadar çizilen tablodan da görüleceği gibi ASPB'nin sosyal politika geliştirme görevinin yanı sıra yürüttüğü sosyal hizmet ve sosyal yardım çalışmalarının da bu yeni düzenden etkilendiği veya etkileneceği açıktır. Gün geçtikçe çeşitlenen sosyal hizmetlerin başarısına ilişkin tartışmalar da yine sosyal refah sistemi kavramı ve ekip çalışmasının gelişmişliği üzerinden sürdürülmektedir. Son derece geniş bir alanda yürütülen sosyal hizmet çalışmaları için tasarlanan profesyonel müdahaleler ve hizmet çeşitliliği zaman zaman kurum kapasitesinin üzerine çıkabilmekte, özel ilgi alanı oluşturulmasını ve mikro bazda müdahaleler planlanarak uygulanmasını gerektirmektedir. Bu noktada, koruyucu-önleyici, değiştirici ve kapasite oluşturucu, tedavi edici fonksiyona sahip sosyal hizmet alanında da çoklu iş birliklerinin ve aktif vatandaşlık kavramının öne çıktığı görülmektedir. Bu nedenle yeni dünya düzeni ve bu düzenin haklar, vatandaşlık ve sosyal politikada yarattığı dönüşüme ilişkin bilgiler ışığında, bu araştırma ile üniversitelerin insan kaynağı yetiştirme işlevinin yanı sıra tüm kamu kurumlarının hizmet anlayışını doğrudan etkileyen vatandaşlık anlayışındaki değişimin, üniversite-kamu iş birliğinin boyutlarını nasıl etkilediğini ASPB İl Müdürlükleri üzerinden ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Yöntem

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı örneğinden yola çıkarak değişen dünyanın yeni paradigmaları ışığında aktif vatandaş hedefine katkı sağlamak üzere üniversite-kamu iş birliğinin ne derece sağlandığını ve iş birliği yapılabilecek alanları ortaya koymayı amaçlayan betimsel nitelikteki bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın taşra teşkilatını oluşturan il müdürlüklerinde 2013 yılında görev yapan 81 ilin il müdürleri veya onların görevlendirdiği il müdür yardımcıları oluşturmuştur. Çalışma evreninin tamamına ulaşmak mümkün olduğundan ayrıca örneklem alma yoluna gidilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

81 ilde teşkilatlanmış olan ASPB İl Müdürlüklerinin buldukları illerdeki üniversitelerle yaptıkları iş birliğini ve kurulabilecek iş birliklerini tespit etmek üzere “İl Müdürleri Soru Formu” hazırlanmıştır. Geliştirilen anketin kişisel bilgiler bölümü 2 maddeden, ana bölümü ise 46’sı Likert tipi, 10 tanesi açık uçlu olmak üzere toplam 56 sorudan oluşmaktadır. Likert tipi sorular (1) üniversitelerin müfredatında yer verilmesi uygun görülen konular; (2) açılmasında yarar görülen sertifika programları; (3) staj, topluma hizmet uygulamaları ve sosyal sorumluluk dersleri kapsamında yürütülmesinde yarar görülen çalışmalar; (4) proje geliştirilmesinde fayda görülen alanlar ve (5) bakanlıkta istihdam edilecek personele kazandırılmasında yarar görülen nitelikler olmak üzere beş boyutta kurgulanmıştır. Söz konusu sorular çok, kısmen, az, hiç, fikrim yok şeklinde ifadelendirilmiştir. Bu beş boyuta ilişkin olarak katılımcıların sorularda yer verilen hususların dışındaki görüşlerini alabilmek üzere aynı boyutlara ilişkin beş açık uçlu soru sorulmuştur. Ayrıca üniversitelerle iş birliğinin ne derece sağlandığını tespit etmek amacıyla katılımcılara beş açık uçlu soru daha yöneltilmiştir. Açık uçlu sorulardan elde edilen veriler dâhil olmak üzere elde edilen nitel veriler üzerinden çıkarılan frekans dağılımı ile yüzdeler elde edilerek araştırmaya nicel bir boyut kazandırılmıştır.

Alan Uygulaması

Hazırlanan anket 2013 yılı Kasım ayı itibarıyla “lime survey” sistemi kullanılarak elektronik olarak uygulanmıştır. Elektronik olarak cevaplanan ankete ilk bir hafta içinde %60 oranında dönüş olmuştur. Anketi yanıtlamayanlara mesajla ulaşılmış, sonuç alınamayanlara telefon edilerek evrenin tamamının anketi yanıtlaması sağlanmıştır.

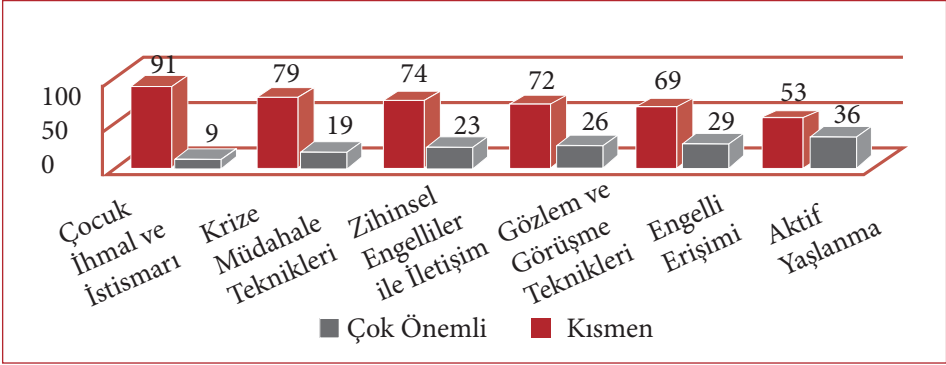
Bulgular

Üniversite ile iş birliği alanlarını tespit etmek üzere hazırlanan sorular il müdürlüklerinin müfredat ve faaliyet alanlarına ilişkin üniversitelerden talep ve beklentileri, il müdürlüklerinin ihtiyaçları doğrultusunda iş birliği yapılmasında yarar görülen alanlar ve mevcut durum olmak üzere üç başlık altında kurgulanmıştır.

Müfredat ve Faaliyet Alanlarına İlişkin Talep ve Beklentiler

Üniversite ile iş birliği alanlarını ortaya koymak, il müdürlüklerinde bir fikir oluşturmak üzere yapılandırılan ve ilin özgül koşullarının ifade edilmesi için açık uçlu olarak tekrarlanan sorulardan üniversite müfredatında yer verilmesi uygun görülen konulara ilişkin cevaplar incelenmiş ve Grafik 1’de de görüldüğü gibi, “Çocuk İhmal ve İstismarı” konusunun tüm cevaplayanlar tarafından işaretlendiği, konunun %91 oranında çok önemli bulunduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla “Krizle Müdahale Teknikleri”, “Zihinsel Engelliler ile İletişim”, “Gözlem ve Görüşme Teknikleri”, “Engelli Erişimi” ve “Aktif Yaşlanma” izlemiştir.

Grafik 1. Üniversitelerin Müfredatlarında Yer Verilmesi Uygun Görülen Konular

Açık uçlu olarak tekrarlanan soruya verilen cevapların frekans dağılımı yapılmış ve bakanlığın politikalarına paralel olarak Tablo 1’de görüldüğü gibi, üniversitelerin müfredatında yer verilmesi uygun görülen konuların “Kadına Karşı Şiddet (%16)” ve “Aile İçi İletişim (%16)” olarak öne çıktığı, bunu %8’lik oranlar ile “İletişim Becerileri” ve “Aile Eğitim Programı”nın takip ettiği tespit edilmiştir.

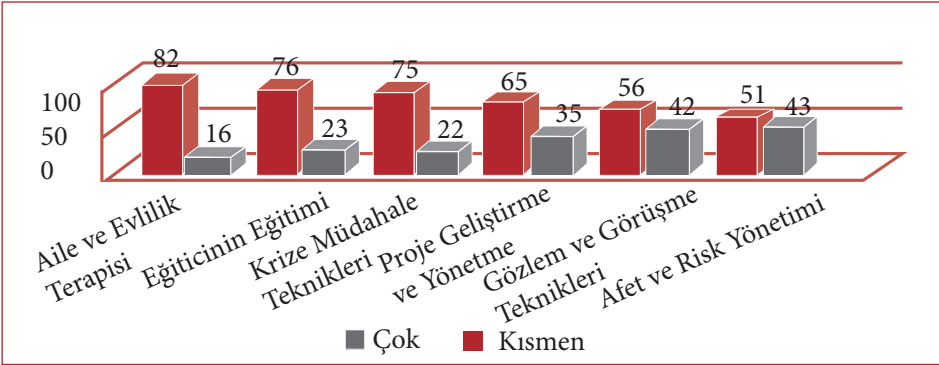
Tablo 1. Üniversite Müfredatında Yer Verilmesi Uygun Görülen Diğer Konular

Müfredat Konuları	Frekans	%
KKŞ/Aile İçi Şiddet ve Müdahale Teknikleri	16	16
Aile İçi İletişim	16	16
İletişim Becerileri (Yaşlı, Çocuk, Engelli, Müracat Eden)	8	8
Aile Eğitim Programı	8	8

Aile Danışmanlığı Eğitimi (Boşanma Süreci Dâhil)	6	6
İnsan Hakları (Çocuk, Kadın)	5	5
Göç, Afet, Sığınmacı ve Uyum Sorunları	4	4
Çocuk Suçluluğu ile Mücadele	3	3
Sosyal Hizmet Hukuku	3	3
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	3	3
Diğer	28	28
Genel Toplam	100	100

Üniversitelerde açılmasında yarar görülen sertifika programlarına ilişkin diğer soru yapılandırılmış ve açık uçlu olarak sorulmuştur. Grafik 2’de de görüldüğü gibi, en çok talebin “Aile ve Evlilik Terapisi”, “Eğiticinin Eğitimi” ve “Krizle Müdahale Teknikleri” konusundaki sertifika programlarına yönelik olduğu görülmektedir. Bu sertifika programlarını sırasıyla “Proje Geliştirme ve Yönetme”, “Gözlem ve Görüşme Teknikleri” ve “Afet ve Risk Yönetimi” izlemiştir.

Grafik 2. Üniversitelerde Açılmasında Yarar Görülen Sertifika Programları

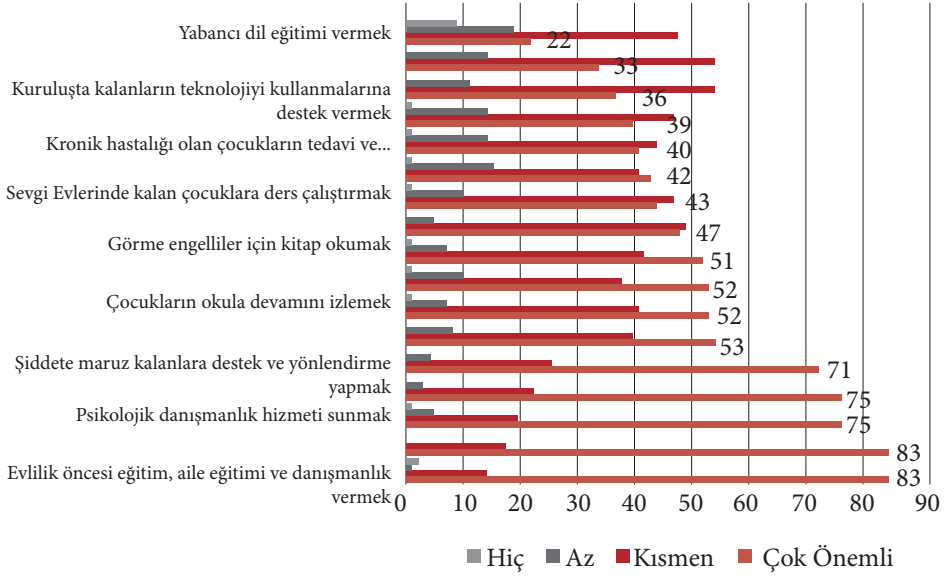
İl müdürlüklerinin açılmasında yarar gördüğü sertifika programlarına ilişkin açık uçlu soruya verilen cevapların frekans dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. Tablonun incelenmesinden de görüldüğü gibi cevaplarda “Bakım Hizmetleri (Yaşlı, Engelli, Çocuk)” için verilecek sertifika programları öne çıkmış ve bunu “İletişim Becerileri”, “Madde Bağımlılığı ile Mücadele” takip etmiştir.

Tablo 2. Üniversitelerde Açılmasında Yarar Gördüğünüz Diğer Sertifika Programları

Sertifika Programları	Frekans	%
Bakım Hizmetleri (Yaşlı, Engelli, Çocuk)	6	13,04
İletişim Becerileri	5	10,87
Madde Bağımlılığı ile Mücadele	5	10,87
Aile Danışmanlığı	4	8,70
Engelli Psikolojisi ve Eğitimi	3	6,52
Kişilik ve Zekâ Testi	3	6,52
Evlilik Öncesi Eğitim	2	4,35
Diğer	18	39,13
Genel Toplam	46	100

İl müdürlüklerinin üniversitelerin staj veya topluma hizmet uygulamaları ve sosyal sorumluluk dersi kapsamında yürütmesinde yarar gördüğü çalışmalara ilişkin soruya verilen cevapların yer aldığı Grafik 3'te görüldüğü gibi, il müdürlüklerinin bizzat kuruluş içerisinde yapılacak uygulamalar konusuna ihtiyatlı yaklaştığı (yabancı dil dersi, teknoloji kullanımında destek vb.), bunun yanı sıra özellikle bilinç artırıcı çalışmalar, kampanyalar ve bire bir yapılan çalışmaların (psikolojik danışmanlık, evlilik öncesi eğitim, aile eğitimi vb.) daha fazla kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Grafik 3. Üniversitelerin Staj veya Topluma Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Sorumluluk Dersi Kapsamında Yürütülmesinde Yarar Görülen Çalışmaları

Açık uçlu olarak yenilenen soru ankete katılanların sadece %21'i tarafından cevaplanmıştır. Tablo 3'te frekans dağılımı verilen cevaplar incelendiğinde %16,67'lik oranla özellikle bilimsel araştırma ihtiyacına işaret edildiği görülmüştür. Bunu %11,11'lik oranlarla sosyal faaliyet taleplerinin ve güncel gelişmelere bağlı olarak mülteci ve evsizlerin durumuna ilişkin sorunların izlediği görülmektedir.

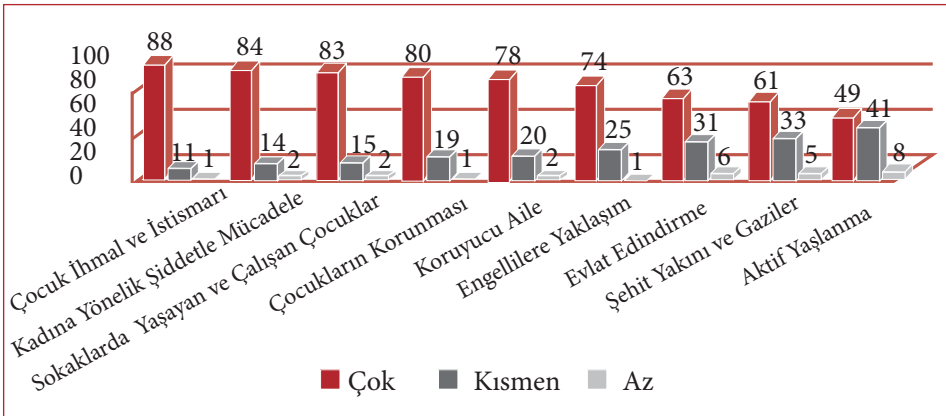
Tablo 3. Üniversiteler Tarafından Staj veya Topluma Hizmet Uygulamaları ve Sosyal Sorumluluk Dersi Kapsamında Yürütülmesinde Yarar Görülen Diğer Çalışmalar

Staj/THU ve Sosyal Sorumluluk Dersi Kapsamında Yürütülmesinde Yarar Görülen Çalışmalar	Frekans	%
Araştırma (Çocuklardaki Davranış Problemleri ve Çocukları/Gençleri Suça İten Sebepler, Evliliklerin Kısa Sürme Nedenleri)	3	16,67
Kuruluşlarda Kalanlara Yönelik Sosyal Faaliyet Düzenlenmesi	2	11,11
Mülteci ve Evsizlere Yönelik Çalışmalar (Yaşam ve Sağlık Koşullarını İyileştirmek Üzere)	2	11,11
Özel Yetenekli Çocuklara Yönelik Projeler	1	5,56

Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Yönelik Faaliyetler	1	5,56
Çocuklara Meslek Edindirme/Beceri Kursları	1	5,56
Madde Bağımlılığına Yönelik Çalışmalar	1	5,56
Stresle Başa Çıkma Eğitimi	1	5,56
Değerler Eğimi	1	5,56
Çocukların Rehabilitasyonuna Yönelik Çalışmalar	1	5,56
Koruyucu Ailelere Rehberlik	1	5,56
Evde Bakım Yardımı Alanlara İhtiyaçları Doğrultusunda (bilgisayar, gazete, internet erişimi vb.) Yardımcı Olmak	1	5,56
Ailelere Etkili İletişim Seminerleri Düzenlemek	1	5,56
Gönüllülüğü Özendirici Seminerler Yapmak	1	5,56
Genel Toplam	18	100

Gerçekleştirilmesinde yarar görülen projelere ilişkin soruya verilen cevapların yer aldığı Grafik 4'te de görüldüğü gibi, bakanlığın öncelikli politikalarına uygun olarak “Çocuk İhmal ve İstismarı”, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele” ilk sırayı almıştır. Bunu “Sokaklarda Yaşayan veya Çalışan Çocuklar”, “Çocukların Korunması” ve “Koruyucu Aile” izlemiştir.

Grafik 4. Geliştirilmesinde Yarar Görülen Projeler

Aynı sorunun açık uçlu olarak tekrarlanması durumunda verilen cevapların frekans dağılımının yer aldığı Tablo 4'te de görüldüğü gibi, proje geliştirilmesinde yarar görülen alanlar arasında ilk sıraları evde bakım hizmetleri; madde bağımlılığıyla mücadele; korunmaya muhtaç çocukların okul uyumu, başarısı, yükseköğretime yönlendirilmesi; kadın ve engellilere meslek edindirme, beceri kazandırma konularının aldığı tespit edilmiştir. Ancak özellikle çocukların okul başarısına yönelik proje isteğinin üniversiteler tarafından yürütülmesi istenilen staj, topluma hizmet uygulamaları ve sosyal sorumluluk dersi kapsamında yürütülmesinde yarar görülen çalışmalarla birlikte değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Hatırlanacağı gibi o soruya verilen cevaplarda çocukların okula devamını izlemek, okulla ilişki kurmak, düzenli kurs vermek gibi çalışmaları çok önemli bulanlar, kısmen önemli bulanların neredeyse yarısı kadardır. Ancak bu durum illere göre de anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Tablo 4. Geliştirilmesinde Yarar Görülen Diğer Proje Alanları

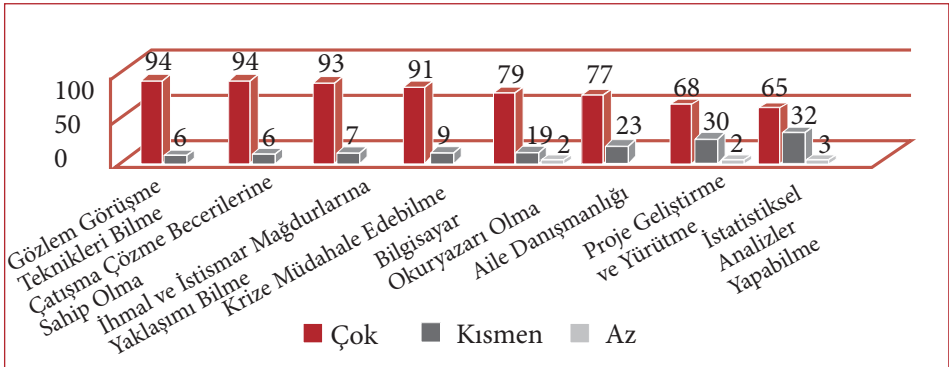
Proje Alanları	Frekans	%
Evde Bakım Hizmetlerine İlişkin Projeler (Engelli Bakıcıların ve Ailelerin Eğitimi)	5	15,63
Madde Bağımlılığıyla Mücadeleye Katkı Sağlayacak Projeler	4	12,50
Korunmaya Muhtaç Çocuklardan Okul Uyumu ve Başarısı Yüksek Olanların Yükseköğretime Yönlendirilmesi	3	9,38
Meslek Edindirme, Beceri Kazandırma (Kadın, Engelli)	3	9,38
Üstün Yetenekli Çocukları Desteklemeye Yönelik Projeler	2	6,25
Mülteci, Evsiz ve Göç Dinamiklerine İlişkin Araştırma	2	6,25
Suçta Sürüklenen Çocukların Eğitimine İlişkin Proje	2	6,25
Engelli Bakıcıların ve Ailelerinin Eğitimi	2	6,25
Kurum Bakımı ve Bakım Sonrası Gençlerin Takibi	2	6,25
Diğer (Erken Evlilik, İdari Sorunlar, Ücretsiz Ev İçi Emek, Kadınbaşı Aileler, Aile Eğitimi, Dikkat Eksikliğine İlişkin Projeler)	7	21,87
Genel Toplam	32	100

Ayrıca frekans dağılımında değerlendirmeye tabi tutulmayan genel nitelikli cevaplarda belirli konulara ilişkin proje önerilerinin yanı sıra son dönemde toplumun gündemini meşgul eden konulardan olan ayrımcılık (farklı yaşam tarzlarına yönelik), hiç geliri olmayan aileler, sosyalleşme, dikkat eksikliği, sosyal hayata katılım gibi genel başlıklarla ifade edilen proje önerileri de bulunmaktadır.

Üniversiteler ile İşbirliği Yapılmasında Fayda Görülen Alanlar

İl müdürlükleri tarafından üniversitelerle iş birliği yapılmasında fayda görülen alanları ortaya koymak üzere yapılandırılan sorulardan istihdam edilecek personelin niteliklerine ilişkin beklentilere verilen cevaplar incelenmiş ve ilk sıraları Grafik 5'te de görüldüğü gibi, "Gözlem, Görüşme Tekniklerini Bilmek", "Çatışma Çözme Becerilerine Sahip Olmak", "İhmal ve İstismar Mağdurlarına Yaklaşımı Bilmek" ve "Krizde Müdahale Edebilmek" yer almıştır. Daha çok bire bir müracaatta ve hizmetin yararlanıcıları ile yüz yüze çalışanlarda aranan bu nitelikleri; "Bilgisayar Okuryazarı Olma", "Aile Danışmanlığı" becerilerine sahip olma gibi nitelikleri ile "Proje Geliştirme ve Yürütme" ve "İstatistiksel Analizler Yapabilme" becerisinin izlediği görülmektedir.

Grafik 5. İstihdam Edilen Personelin Niteliklerine İlişkin Beklentiler

Açık uçlu olarak tekrarlanan aynı soruya verilen cevaplar incelendiğinde Tablo 5'te yer alan frekans dağılımından da görüleceği gibi ilk sıraları "Yüksek İletişim Becerileri" ve "Mesleki Gelişime Açık Olma", "Çalışma Disiplini ve İş Ahlakına Sahip Olma, Kurallara Riayet Etme" ve "Mevzuata Hâkim Olma" konuları almıştır.

Tablo 5. İstihdam Edilen Personelde Aranılan Diğer Nitelikler

Personel Nitelikleri	Frekans	%
Yüksek İletişim Becerileri	10	20
Mesleki Gelişime Açık Olma	10	20
Çalışma Disiplini, İş Ahlakı, Etik Kurallara Riayet	8	16
Mevzuata Hakim Olma	5	10
Empati Yapabilme	5	10
Bilişim Teknolojilerini İyi Kullanma	3	6
Organizasyon Yapabilme, Sosyal Olma	3	6
Özgüvenli Olma	2	4
Öfke Kontrolü	1	2
Sosyal Hizmet ve Mülakat Tekniklerine Hakimiyet	1	2
Liderlik Becerisine Sahip Olma	1	2
İlkyardım Bilgisine Sahip Olma	1	2
Genel Toplam	50	100

Bu nitelikler arasında soruyla doğrudan alakası olmadığı için tabloda yer verilmeyen; işin niteliğinin gereği olarak personelin amatör ruha sahip olması, hedef ve idealinin olması, zorlu yaşam şartlarıyla mücadele edebilme yeteneği gibi kişilik özelliklerine sık sık atıf yapıldığı görülmüştür. Bu beklentiler, personel seçiminde kişilik testleri de uygulanarak değerlendirme yapılmasının faydalı olacağını düşündürmüştür.

Üniversite bünyesinde oluşturulmasında fayda görülen danışmanlık ve koordinasyon birimlerine ilişkin soruya verilen cevapların yer aldığı Tablo 6 incelendiğinde “Aile Eğitimi ve Aile Danışma Merkezi” ve “Engelli Destek Birimi”ne ilişkin talepler hariç tutulursa üniversitelerden bir bakıma “Proje Geliştirme, Yönetim ve Koordinasyon Birimi” önerisinde olduğu gibi kurumsal yapının güçlü olmadığı alanlarda teknik destek vermesinin talep edildiği görülmektedir.

Tablo 6. Üniversite Bünyesinde Oluşturulmasında Fayda Görülen Danışmanlık ve Koordinasyon Birimleri

Danışmanlık ve Koordinasyon Birimleri	Frekans	%
Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddeti Önleme ve İzleme Birimi (İhmal ve İstismar, Suç ve Suça Karışma Riski Bulunanlar Dahil)	11	19,64

Aile Eğitimi ve Aile Danışma Merkezi	9	16,07
Engelli Destek Birimi	7	12,50
Sosyal Hizmet ve Yardım Birimi (Kurum ve Üniversite İş Birliği ile)	6	10,71
Kadın, Çocuk Danışma Birimi	4	7,14
Psikolojik Destek Birimi (Madde Bağımlılığı Dahil)	4	7,14
Proje Geliştirme, Yönetim ve Koordinasyon Birimi	3	5,36
Mesleki Danışmanlık ve Yönlendirme	3	5,36
Kadın İstihdamı ve Girişimcilik	3	5,36
Aktif Yaşlanma	2	3,57
Hayat Boyu Öğrenme	2	3,57
Psikolojik Danışma ve Rehberlik	2	3,57
Genel Toplam	56	100

İş birliği yapılmasında fayda görülen hususlara ilişkin soruya verilen cevapların yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde ise en önemli iş birliği alanı olarak %27'lik oranla eğitim ve bilinçlendirmeye öncelik verildiği görülmektedir. Bunu kaynaştırmaya yönelik ortak projelerin geliştirilmesi ve alan araştırmaları yapılması izlenmektedir. Bu sonuçlar bize “Topluma Hizmet Uygulamaları” ve “Sosyal Sorumluluk” derslerinin neden önemli bir ihtiyaç olduğunu da göstermektedir.

Tablo 7. İş Birliği Yapılmasında Fayda Görülen Hususlar

İş Birliği Alanları	Frekans	%
Eğitim Bilinçlendirme Faaliyetleri	31	29,96
Ortak Proje Geliştirme (Evsizler, Çocuk Suçluluğu, Bakım Kalitesinin Artırılması, Dezavantajlı Grupların Toplum ile Kaynaştırılması)	18	15,65
Alan Araştırmaları Yapmak	13	11,30
İl Risk Haritalarının Çıkarılarak İle Yönelik Politikalar Belirlenmesi	10	8,70
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Çalışmaları	6	5,22
Psikiyatrik Hizmetler	6	5,22
Çocuk İhmal ve İstismarı ile Mücadele	5	4,35

Aktif Yaşlanma	3	2,61
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmaları	3	2,61
Değerler Eğitimi	2	1,74
Engelli İstihdamı	2	1,74
Kadının Güçlendirilmesi (İstihdama Katılım ve Girişimcilik)	2	1,74
Madde Kullanımı ile Mücadele	2	1,74
Dezavantajlı Grupların Toplumsal Hayata Katılımı	2	1,74
Meslek Elemanlarına Lisansüstü Eğitim İmkanları	2	1,74
Kurum Çalışanlarının Psikolojik Olarak Desteklenmesi	2	1,74
Doğal Afet Konularında Bilinçlendirme ve Afet Sonrası Destek	2	1,74
Diğer (Eğitici Eğitimi, Sosyal İnceleme, Mevzuat Tanıtımı, Araştırmaların Paylaşımı)	4	3,48

Üniversitelerin araştırmasında fayda görülen alanlara ilişkin soruya verilen cevaplara Tablo 8’de yer verilmiştir. Tablonun incelenmesinden de görüleceği gibi “Şiddet Dinamikleri”, “Ailenin Parçalanmasına İlişkin Dinamikler”, “Suç ve Çocuk İlişkisi”, “Madde Bağımlılığı ve Toplumsal Çözülme Arasında İlişki” ile “Aile Yapısındaki Değişim” ve “Erken Evliliğin Dinamikleri”ne ilişkin araştırmaların yapılmasının talep edildiği görülmektedir.

Tablo 8. Üniversitelerin Araştırmasında Fayda Görülen Hususlar

Araştırma Alanları	Frekans	%
Şiddet Dinamikleri (Çocuk, Kadın, Engelli, Yaşlı ve Ekonomik Yapı ile İlişkisi Dahil)	17	20,73
Ailelerin Parçalanmasına İlişkin Dinamikler	8	9,76
Suç ve Çocuk İlişkisi	6	7,32
Madde Bağımlılığı ve Toplumsal Çözülme Arasındaki İlişki	5	6,10
Aile Yapısındaki Değişim (Kentleşmenin Etkileri Dahil)	5	6,10
Erken Evliliğin Dinamikleri	4	4,88
Sosyal Hizmet Alanında Çalışanların Motivasyon Kaynakları Çalışma Koşulları vb. Tespitine İlişkin Araştırmalar	3	3,66
Çalışan Çocuklara Yönelik Araştırma	3	3,66
Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Araştırma	3	3,66

Evliliğin Dinamikleri	2	2,44
Kuruluş Bakımı Altındaki Çocuklar ile Aile Yanındaki Çocuklar Arasındaki İlişki	2	2,44
Koruyucu Ailelere İlişkin Profil Çalışması	2	2,44
Bilinçli İnternet Kullanımı	2	2,44
Yoksulluğun Sebepleri (Göç ile İlişkisi Dahil)	2	2,44
Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri	2	2,44
Diğer (Tek Ebeveynli Aile ve Çocukları, Toplumun Çatışma Yönetme Becerilerinin Tespiti, Kan Davalarına İlişkin Dinamikler, Çocuk Master Planı, Yerleşim Yerlerine Yönelik Araştırma, Okula Devam Etmeyen Çocuklara Yönelik Araştırma, Bölgesel Kalkınmayı Etkileyecek Sektörlerin Araştırması, Gelişmiş Ülkelerdeki Sosyal Hizmet Merkezlerinin Karşılaştırmalı Analizi, Teknoloji Bağımlılığı, Suç ve Göç İlişkisi, Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık Kapsamındaki Hizmetlerin Toplumdaki Yansıması, Verilen Sosyal Hizmetlerin Etki Analizi, İntihar Dinamikleri, Çocuk Koruma Sistemlerinin Etkinliği, Romanların Aile Yapılarının Sosyolojik İncelenmesi, Cezaevlerinde Tecrit Altında Kalanların Cezaevi Sonrasında Yaşadığı Sorunlar.)	16	19,52

Bu taleplere ilişkin çalışmalara literatürde rastlanmakla birlikte, verilen cevaplar genel içerikli cevaplarla değerlendirildiğinde taleplerin daha çok il bazında araştırmalara yönelik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Romanların aile yapısı, intihar dinamikleri gibi bazı konuların ilin kendi dinamikleriyle öne çıktığı göz önüne alınarak yüzdeler oranına bakılmaksızın Tablo 8’de paylaşılmıştır.

Mevcut Durum

İl müdürlüklerinin üniversitelerle iş birliği çalışmalarında mevcut durumunu saptamak böylece hem bakanlık merkez teşkilatına hem de üniversitelerin planlayacağı çalışmalara yön göstermek amacıyla kurgulanan ve son bir yıl içinde gönüllülük çerçevesinde kuruluşlarda yürütülen faaliyetlere ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde Tablo 9’da da görüldüğü gibi, gönüllülük çalışmaları her ilde yürütülmemektedir. Yürütülen gönüllülük çalışmaları da fazla çeşitlilik göstermemiş; daha çok sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler üzerinden yürümüştür.

Tablo 9. İl Müdürlükleri Bünyesinde Son Bir Yıl İçinde Gönüllük Çerçevesinde Yürütülen Faaliyetler

Faaliyetler	Frekans	%
Sosyal, Kültürel, Sportif (Huzurevi ve Çocuk Yuvası Ziyaretleri Dâhil)	14	34,15
Koruyucu Aile	11	26,83
Eğitim Çalışmalarına Katkı (Derslere Yardım, Etüt)	4	9,76
Misafir Çocuk	4	9,76
Aile Eğitimi	3	7,32
Eğitimi Yarıda Kalmış Kadınların Eğitimine Desteklenmesi	2	4,88
Yardım Kampanyası	1	2,44
Kan Bağışı	1	2,44
Akran Eğitimi	1	2,44

İl müdürlüklerinin son bir yıl içinde üniversitelerle yürütmüş olduğu proje/çalışma/aktivitelerin neler olduğuna ilişkin diğer soruya verilen cevapların dağılımı ise bakanlığın görev alanı ve faaliyet türüne göre Tablo 10'da verilmiştir. Soruya verilen cevaplar incelendiğinde iş birliğinin daha çok çocuk ve aile başlığında yapıldığı ve tam da beklendiği gibi seminer/çalıştay/konferans şeklinde gerçekleştiği, daha sınırlı olmakla birlikte özellikle çocuk başlığı altında proje geliştirildiği tespit edilmiştir. Bunu yine çocuk başlığı altında sportif/sanatsal faaliyetlere ilişkin iş birliğinin izlediği görülmektedir. İş birliğinin en zayıf olduğu alanların ise şehit, gaziler, yaşlı hizmetleri ve kadın başlığı altında olduğu görülmektedir.

Bakanlığın görev alanına göre faaliyet dağılımı yapılan bu iş birliği çalışmalarının dışında yine beklentilere uygun şekilde eğitimcilerin eğitimi, hizmet içi eğitim alanında iş birliğinin kolaylıkla yapıldığı tespit edilmiştir.

Ancak çarpıcı olan bir başka durum bu sorunun 39 ilden gelen anketlerde çalışma yok (%48) şeklinde cevaplanmasıdır. Diğer ilgi çekici nokta ise kurulan iş birliğinin önemli bir kısmının geçici seminer/çalıştay/konferans vb. ya da spor, sanat etkinliği gibi kısa vadeli kurumsallaşmamış ilişkilerde yoğunlaşmasıdır.

Tablo 10. Son Bir Yıl İçinde Üniversitelerle Yürütülen Proje/Çalışma/Aktivitelerin Bakanlığın Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Faaliyetler	Kadın	Çocuk	Aile	Engelli	Yaşlı	Şehit Gazi	Toplam
Seminer Konferans Çalıştay	3	5	6	1	0	1	16
Proje	0	8	2	2	0	0	12
Sportif, Sanatsal Etkinlik	0	3	1	1	1	0	6
Sertifika Programı	0	0	1	0	0	0	1
İl Risk Haritası	0	1	0	0	0	0	1
Toplam	3	17	10	4	1	1	36
Diğer İş Birliği Çalışmaları							
Eğitici Eğitimi							4
Bakım Personeline Yönelik Kurs							2
Ders Uygulamalarının Kurumlarda Yapılması							2
Hizmet İçi Eğitim							1
Araştırma Teknikleri							2

Sonuç

Ekonomilerin liberalleşmesi, mal ve hizmet dolaşımının yaygınlaşması, iki kutuplu dünyanın son bulması, iletişim ve ulaşımda yaşanan gelişmeler, eğitim olanaklarının artması, her taraftan maruz kalınan enformasyon bombardımanı gibi gelişmelerle dünya tarihinin önemli dönemleri arasına giren 1980'li yılların getirdiği hızlı değişim, karşı karşıya kaldığımız sorunlu alanları doğrudan etkileyerek çözüm için baskı oluşturmuştur.

Benimsenen neoliberal politikaların devletin küçülmesine duyulan ihtiyaç, yetkinin devri, katılım, hesap verilebilirlik, devlet-vatandaş ilişkilerinin uyumsuzluğu gibi argümanları, devletin yapısı ve kamu yönetimi üzerindeki

etkisini arttırmıştır. Kamu yönetiminin yeniden yapılanmasına yönelik bu baskı; devletin iş yapma biçimi, yönetim ve planlamasında da değişikliğe gitmesine sebep olmuştur. Bu çalışma ile bahsedilen bu gelişmelerden yola çıkarak ASPB İl Müdürlüklerinin yöneten-vatandaş ilişkilerini etkileyen bu durumu çalışmalarına nasıl yansıtıtları ve üniversitelerle iş birliği yapmak konusundaki pozisyonları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları tüm boyutları ile birlikte değerlendirildiğinde çalışmanın amacı açısından ortaya çıkan en çarpıcı sonuç il müdürlükleri ve üniversite iş birliğinin 39 ilde, yani yaklaşık illerin yarısında (%48) kurulamamış olmasıdır. Bu sonuç, sosyal yapının sağlıklı işleminde önemli araçlardan olan sosyal politikaları geliştirme ve uygulama görevini üstlenen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bu aracın işleminde etkileyecek ve belirleyecek olan toplumu oluşturan bireylerin yetişmesini bir başka deyişle “aktif vatandaş” hedefini odağına almadığını, bu konuda sağlıklı iş birliği geliştiremediğini, ortak bir çalışma zemini oluşturamadığını ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçlarının tüm boyutları ile değerlendirilmesi, aynı zamanda gerek üniversitelerle iş birliği yapılmasında fayda görülen alanlar gerekse üniversitelerden müfredat ve faaliyet taleplerine ilişkin başlık altında sorulara verilen cevapların il müdürlüklerinin kadına yönelik şiddetle mücadeleyi öncelikli konular arasında saydığını göstermektedir. Bu tespiti rağmen mevcut duruma ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde kadın konusunun en az iş birliği yapılan alan olduğu görülmüştür. Bu durum, yerel politika ve çözümlerin üretilmesine duyulan ihtiyaç ile açıklanabileceği gibi bunu bakanlık merkez teşkilatının konuya ilişkin net bir politikasının olmaması veya oluşturduğu politikaları illere yansıtamamış olmasıyla da açıklamak mümkündür.

İl müdürlüklerinin istihdam edecekleri personelde olmasını istedikleri nitelikleri de tespit etmeye imkân veren müfredat ve faaliyet alanlarına ilişkin talep ve beklentiler ve açılmasını istedikleri sertifika programlarına ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde meslek elemanlarına iletişim becerisi kazandırılmasının ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Yine “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi kapsamında yürütülmesinde yarar görülen çalışmalara ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde mevcut durum başlığı altındaki cevaplar paralelinde bizzat kuruluş içinde yapılacak çalışmalara ihtiyatlı yaklaşıldığı, daha çok bilinç artırma gibi kuruluşa dolaylı katkısı olacak

faaliyetler istendiği veya teknoloji kullanımı, yabancı dil kursu gibi sınırları belli, yapılandırılmış faaliyetlerin tercih edildiği görölmüştür.

Her ne kadar 21. yüzyılın beraberinde getirdiği değişim rüzgârı, yükselen yeni değerler ve yaşanan gelişmeleri ele alan çalışmalarda çoğunlukla bu değişimin zorunlu ve kaçınılmaz bir durum olduğu, yönetim-vatandaş ilişkilerinin doğrudan etkilendiği, klasik kamu yönetimi anlayışının önemli oranda güven kaybına uğradığı bu ortamda kamu sektöründe yeni paradigmalara ortaya çıktığı ve Owen'ın ifadesi ile (1998) bu paradigmalara kamu yönetiminin temel vurgularını doğrudan etkilediği söylene de mevcut durum üzerinden elde edilen bulgular, kamu yönetiminin karşı karşıya kaldığı bu yapısal değişikliği istenen hızda benimseyemediğini göstermektedir (s. 1). Gerek mevcut duruma ilişkin sonuçlar gerekse iş birliği yapılacak alanlara ilişkin il müdürlüklerinin cevaplarında yer alan daha çok kısa süreli, kurumsallaşmış ilişkiye yer vermeyen kültürel ve sportif faaliyetlerin ağırlığı kuruluşların kapalı sistem mantığından kurtulamadığını, dış çevresi ile bütünleşmeye hazır olmadığı göstermektedir.

Araştırmanın öne çıkan diğer bulgularından biri de üniversite bünyesinde kurulmasında yarar görölen danışmanlık ve koordinasyon birimlerine ilişkin soruya verilen cevaplardan elde edilmiştir. Bulgular, il müdürlüklerinin üniversiteleri kurumsal yapının güçlü olmadığı alanların yanı sıra proje geliştirilmesi ve projenin yönetim ve organizasyonunda teknik destek alınması gereken kurumlar olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Ancak mevcut durum başlığı altında sorulan gönüllü çalışmalarına bakıldığında çoğu ilde gönüllülük çalışmasının yürütülmediği görölmektedir. Bu durum, il müdürlüklerinin yeni paradigmalara arasında sayılan kamu yönetimi karşısında vatandaşın ve STK'ların yeniden keşfedilmesi iddiasını benimseyemediğini, yeni strateji arayışlarının olmadığını, katılımcılığı ön plana çıkarmak kaygısında olmadığını düşündürmektedir. Bu bulgular aynı zamanda gerek vatandaşların gerekse üniversitelerin görüşlerine başvuru ancak karar ve uygulama süreçlerine dâhil edilmesi gerekmeyen unsurlar olarak algılandığını düşündürmektedir.

Bulgular, neoliberal yaklaşımın önerdiği aktif vatandaş hedefinin anlayış, kavrayış ve uygulamalarının henüz hayata geçirilmediğini ortaya koymaktadır. Kurumsal geleneklerle yakından ilgili olan bu durumun en önemli nedeni açık uçlu sorulara verilen cevaplarda da değişik biçimde ifade edildiği gibi, zihniyet değişiminin hukuki ve örgütsel değişime paralellik gösterememesidir. Ancak kurumsal düzeyde kalan aktif vatandaş hedefi gerçekleşme bile, yeni sistemde

vatandaş (STK) ve devlet iş birliği kısmen de olsa benimsenmek zorunda kalınacaktır. Bu noktada önemli olan bakanlığın pozisyon almasıdır. Çünkü hızla çeşitlenen kamu sektörü, yaşadığı dönüşüm çerçevesinde sosyal politika uygulamalarında yol aldığı değişim baskısını, sosyal hizmet uygulamaları için de yaratacaktır.

Kaynakça

- Altwater, E. (1985). Yeni liberal karşı devrimin müptezelliği. *Kriz, neo-liberalizm ve Reagan dosyası*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Aydın, R. (22 Mart 2010). *Çağdaş üniversite*. Erişim tarihi: 9 Mart 2015, www.ramazanaydin.com/2010/03/22/94/.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal devletin sonu mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (52), ss. 173-197.
- Dündar, İ. P. (2010 yaz). Vatandaşlık bilinci üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (12), ss. 128-139.
- EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency). (2012). Citizenship Education in Europe.
- Eryılmaz, B. (2011). *Kamu yönetimi* (4. Baskı). Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Güler, B. A. (2005). *Devlette reform yazıları: Dünyada ve Türkiyede ekonomik liberalizasyondan siyasi-idari liberalizasyona*. Ankara: Paraf Yayınları.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (3), ss. 39-54.
- Harris, J. (1999). State social work and social citizenship in Britain: From clientelism to consumerism. *British Journal of Social Work*, 29 (6), ss. 915-937.
- Küçüköğlü, A. (2012). Öğretmen eğitiminde topluma hizmet uygulamaları deneyimsel öğrenme yaklaşımı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1 (4), ss. 214-226.
- Koray, M. (2003). Sosyal refah devleti: Kimi için umut kimi için kaygı kaynağı. *Sosyal demokrat yaklaşımlar* (ss. 93-113). İstanbul: SODEV-TÜSES Yayınları.
- Mahiroğlu, A. (2005 Yaz). Avrupa Birliği ülkelerinde yeni eğitim politikaları, yaşam boyu öğrenme. *MEB Dergisi*, 167. Erişim tarihi: 31.07.2014, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/167/index3-mahiroglu.htm>.
- Marshall, T. (1992). *Citizenship and social class*. London: Pluto Press.
- Owen, H. (1998). *Public management and administration*. USA: ST Martin's Press.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neo-liberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (1), ss. 247-274.

- Przeworski, A. (1991). *Democracy and the market, political and economic reforms in eastern Europe and Latin America*. New York: Cambridge University Press.
- Sariipek, B. (2006). Sosyal vatandaşlık ve günümüzde yaşadığı dönüşüm: Aktif vatandaşlık (sosyal politika açısından bir değerlendirme). *Çalışma ve Toplum*, 9, ss. 67-95. Erişim tarihi: 21.06.2014, <http://www.calismatoplum.org/sayi9/sariipek.pdf>.
- Saunders, P. (1993). Citizenship in a liberal society. *Citizenship and social theory* (ss. 57-91). London: Sage Publication.
- Semerci, P. (2010). Dev ve cüce aynı yolda: Yoksulluk ve pozitif özgürlükler. *İnsan hakları ihlali olarak yoksulluk* (ss. 1-21). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Speck, B. W. ve Hoppe, L. S. (2004). *Service learning: History, theory and issues*. Westport, CN: Praeger Publishers.
- Şenkal, A. (2005). Sivil toplum ve sosyal sermaye: Sosyal politikaya dayalı alternatif kalkınma modeli arayışları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1 (55), ss. 1-55.
- Şenkal, A. ve Doğan, M. (2012). Sosyal politika ve sosyal haklar: Vatandaşlık haklarının yeniden kavramlaştırılması arayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(9), ss. 63-80.
- Tambaş, U. (2011 Bahar). Baudrillard'ı anlamak. *Özne Dergisi*, 14. Kitap. *Jean Baudrillard Sayısı*, ss. 24-32.
- Tekeli, İ. (1999). *Modernite aşılırken siyaset*. Ankara: İmge Kitapevi.
- YÖK, (2007). *Beden eğitimi öğretmenliği lisans programı*. Ankara.
- YÖK, (2010). *Yüksek öğrenimde yeniden yapılanma: 66 soruda Bologna süreci uygulamaları*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu Yayınları. Erişim tarihi: 1 Mart 2015, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/yuksekogretimde_yeniden_yapilanma_66_soruda_bologna_2010.pdf/f3ec7784-e89d-4ee0-ad39-9f74532cd1dc.
- Zabcı, F. Ç. (2002). Dünya Bankası'nın küresel pazar için yeni stratejisi: Yönetişim. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (3), ss. 151-180.

